

A MAGYAR KIRÁLYI CSENDŐRSÉG DISZLOKÁCIÓJA

Bevezetés

1849-ben a magyar „rebellió” után – ahogy a Birodalmi történetírás és közgondolkodás nevezte az 1848/49-i magyar forradalmat és szabadságharcot – a Habsburg kormányzat elrendelte, hogy Magyarországon állítsanak fel egy csendőrezredet.

A csendőrség mint intézmény nem volt ismeretlen a birodalmat irányító közigazgatás számára, annak ellenére, hogy a csendőrség, mint fegyvernem a francia találmány volt. Napóleon hódításai nyomán a francia császárság fennhatósága alatt álló területeken is megszervezték. Lombardia 1815-re ismét osztrák fennhatóság alá került. Az itt megszervezett csendőrséget az osztrákok eredeti feladatkörükben alkalmazták tovább, mint közbiztonsági katonai őrtestületet, amely a hadsereg részét képezte.

A lombardiai csendőr ezred belszolgálati és igazgatási nyelve 1850-ig olasz volt, akárcsak a legénysége. Az ezred öt századra, a századok két szárnyra, a szárnyak két szakaszra tagolódtak. Háború esetén a lombardiai csendőrség - ezzel a szervezéssel - a hadsereg kötelékében rendészeti feladatokat látott el. Békeidőben a szakaszok őrsőkre tagozódtak és közbiztonsági szolgálatot teljesítettek. Az ezred létszáma 1012 fő volt. A szolgálati időt tizenhat évben állapították meg, melyből az első három év próbaszolgálatot jelentett. Ez az erő kiválóan teljesítette feladatát, az állandóan a „politikai forrongásban”, lévő tartományban. Ezt a jó bevált szervezetet igyekeztek alkalmazni Magyarországon is. Az elképzelés az volt, hogy meg kell előzni a Magyarországhoz hasonló „rebelliót”. Az újonnan kialakított politikai berendezkedésbe, és államszervezetbe kiválóan illett a csendőrség intézménye.

1850 évi szervezés

Először Magyarországon 1849 augusztusában Pesten indult meg egy ezred szervezése, amely 1850-ben Kassára települt. 1850. január 18-án kelt legfelsőbb elhatározással rendelték el a csendőrség felállítását az egész birodalom területére. Irányítását a Bécsben székelő Csendőrség felügyelője, Kempen János altábornagy irányította, aki 1852-től az újonnan létesített rendőrminisztérium irányítását is ellátta.

A csendőrség rendeltetése korabeli megfogalmazással az volt, hogy a közbiztonságot, nyugalmat, rendet minden irányba fenntartsa, ezeknek fenyegető mozgalmait, valamint a törvénysértéseket megelőzze, és megakadályozza, vagy ha bekövetkeztek volna, a törvényes állapot visszaállítását, valamint a nyugalmat megzavaró törvénysértők elfogását eszközölje, végül támogassa a hatályos rendelkezések végrehajtását. A határozványoknak megfelelően a csendőr jogosult civil és katonai személyekkel szemben és szervezeteknél a szolgálati utasítás előírásai alapján fellépni.

A csendőrség a birodalmi hadsereg alkotórészét, fegyvernemét képezte, és így minden jog, amely a hadsereget jellemzi, és jellemezte, megillette, pl. katonai zászló, kitüntetés, egyenruha, stb. megillette, és katonai irányítás alatt állt.

A csendőrség legmagasabb szervezeti egysége az ezred volt, amely a neki működési területnek kiutalt tartományban, illetve országrészben működött. Így parancsnoki jogkört is betöltött. (Továbbiakban parancsnokság helyett ezredet írunk.) Felépítését és létszámát tekintve alkalmazkodott a tartomány népességének számához, és a népsűrűséghez. Az ezred szervezete rugalmasan alkalmazkodott a közigazgatási beosztáshoz. Az volt az elképzelés, hogy minden ezred kb. 1000 főből, álljon. Amíg Kempen volt a csendőrség felügyelője, addig sikerült elérnie a létszám teljes feltöltését. 1850-ben a meglévő két ezred a Lombardiai és a Kassai mellé felállításra került még 14 csendőrezred.

ezred száma	tartomány(illetékességi terület)	székhely	alapítás
1	Alsó-Felső Ausztria, és Salzburg	Bécs	1850
2	Csehország	Páága	1850
3	Morvaország, Szilézia	Brünn	1850
4	Galícia, Bukovina, Krakkó	Lemberg	1850
5	Magyarország	Pest (1849), Kassa (1850)	1849
6	Magyarország	Győr (1850), Pest (1851)	1850
7	Magyarország	Nagyvárad	1850
8	Erdély	Nagyszeben	1850
9	Vajdaság	Temesvár	1850
10	Horvátország és Szlavónia	Zágráb	1850
11	Illíria	Laibach	1850
12	Stájerország, Karintia	Graz	1850
13	Tirol és Voralberg	Innsbruck	1850
14	Lombardia	Milano	1815
15	Velence	Padova	1850
16	Dalmácia	Zara	1850

1/A. sz. táblázat: Az Osztrák Csendőrség ezredei 1850

A meglévő Lombardiában Milánó székhellyel állomásozó ezred mellé, amely a 16. hadrendi számot kapta az olasz területekből Velence székhellyel a 15. számút szervezték meg.

Az osztrák örökös tartományokat tekintve: Alsó-Felső Ausztria, és Salzburg területén Bécs székhellyel, az 1. csendőrezredet 8 szárny-, 24 szakaszparancsnoksággal. Csehországban a 2. ezredet 7 szárny-, 21 szakaszparancsnoksággal. Morvaország és Szilézia területén Brünn székhellyel a 3. ezredet 8 szárny-, 18 szakaszparancsnoksággal. Stájerország, Karintia területén Graz székhellyel a 12. ezredet 10 szárny-, 32 szakaszparancsnoksággal.

Tirol és Voralberg területén Innsbruck székhellyel 13. Galícia, Bukovina, területén Krakkóval együtt Lemberg székhellyel a 4. Horvátország és Szlavónia területén Zágráb székhellyel a 10. Illíria tartományban Laibach székhellyel a 10. Dalmácia területén Zára székhellyel a 16. hadrendi számmal állították fel csendőrezredeket.

A Magyar területeken 3 ezredet, Kassán (az 5.), amelyet 1849-ben kezdtek el szervezni Pesten a 6. ezredet, amelyet Győrben kezdtek el szervezni, a 7. Nagyvárad, a 8.

Erdélyi, valamint a Dél Magyarországtól elszakított területekből megalakított Vajdaság tartományban 9. hadrendi számú ezredet állították fel.

Az ezred törzs mellé az ezred székhelyén be volt osztva egy kiképzőkeret, kiképző szárny, amelynek létszáma a parancsnok, 3 őrmester, (1 lovas), 2 szakaszvezető (1 lovas), 2 tizedes (1 lovas), 1 trombitásból, 6 lovas csendőrből és egy polgári szolgából. Feladata minden csendőrséghez áthelyezett katonát a beosztására kiképezni.

A szervezési előírás szerint minden parancsnokság (ezred) osztályból, szárnyakból, szakaszokból, őrsökből állt. Ezek száma a helyi viszonyokhoz alkalmazkodott. Egy őrs létszáma 5-8 főnél nem lehetett több. Személyi kiegészítését a hadsereg állományból áthelyezéssel történt. Kivételesen a hadseregből kilépett már civilek is felvételt nyerhettek. A szolgálati idő azonos volt a hadseregben szolgálatot teljesítőkével.

Felvételi követelmények: Osztrák állampolgárság, 24-36 éves életkor, nőtlen gyermektelen állapot, egészségügyi alkalmasság, katonás testfelépítés, 5 láb 5 hüvelyknél nem lehet alacsonyabb, a tartomány nyelvének ismerete, írni, olvasni tudás. A hadsereg tiszthelyetteseit csendőrségi szolgálatra lehetett átvezényelni. Minden csendőr beosztást egy év próbaszolgálatnak kellett megelőznie. A csendőr törzstiszteket a király, a többi csendőrtiszteket a csendőrség felügyelőjének javaslatára a Hadügyminiszter nevezte ki.

Az ezred parancsnok felelt mindenért. Kapcsolatot tartott a polgári közigazgatás és a katonai (biztonsági) hatóságok között. Minden információ rajta keresztül áramlott. A törzstisztek és tisztek ellenőrizték a rendet és a szolgálat betartását.

Az ezredeket, ezredesek, alezredesek vezették, aki mellé 2 főt segédtsztül rendeltek ki. A tisztek megnevezése, ugyan az volt, mint a hadseregben. A főtisztek mellett a beosztott tisztek: az I. és II. osztályú lovassági századosok,⁴⁶⁴ főhadnagyok, hadnagyok és alhadnagyok⁴⁶⁵ alkották a tisztikart.

A csendőrség vezetését a felügyelő irányította. A főfelügyelőség katonai ügyosztályába: 1 ezredes (egyszersmind irodaigazgató), 1 másodosztályú százados, mint a főfelügyelő személyi segédtsztje, 1 másodosztályú százados, 3 főhadnagy, 1 hadnagy, 1 irodatiszt, 1 gyakornok volt beosztva. Az igazságügyi osztályába: 1 őrnagy-hadbíró, 1 százados-hadbíró és 1 irodatiszt; a gazdasági ügyosztályába: 1 főhadbiztos, 1 főhadnagyszámvivő, 1 fogalmazó és 1 kezelőtiszt; a segédhivatalába pedig: 1 iktató, 1 irattáros, 1 kiadó, 9 irodai tiszt, 8 segéderő és 1 nyomdász volt beosztva. Ez a létszám természetesen évek alatt duzzadt fel.

1850-ben a tisztikar létszáma összesen 114 fő volt, az alábbi megoszlásban: csendőrség felügyelője 1, alezredes 11, őrnagy 26, I. o. százados 20, II. o. százados 13, főhadnagy 22, alhadnagy 21 fő.⁴⁶⁶ A tisztikar létszáma folyamatosan emelkedett, ahogy a szervezeti keretek szilárdultak. 1851-ben a tisztihányra való tekintettel a II. o sz. helyett egy új kategóriát rendszeresítettek az őrnagyi helyen lévő századost, amely 1857-ig élt.

1851-ben a létszám 265 főre emelkedett, a növekedés 332 %-os volt. Ezután a létszám emelkedése két éven át 55 fő, illetve 57 fő volt. 1854-re több mint négyszeresére nőtt, elérte a 490 főt, vagyis 376 fővel emelkedett.

⁴⁶⁴ Az I. és a II. osztályú századosok közti különbség csak a fizetésben és a szolgáltatásban nyilvánult meg. Az I. osztályú százados igényelhetett szolgálati lovat. Megszólításban, rendfokozati jelzésben nem volt különbség. csak a sematizmus különböztette meg.

⁴⁶⁵ Az alhadnagyoknál is ugyan az volt a helyzet, mint az I. és a II. osztályú századosoknál. Itt is csak fizetésbeli különbség a hadnagy és az alhadnagy között. A sematizmusban történő felsorolásnál volt jelentősége.

⁴⁶⁶ Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes. Wien, 1850. Aus der kaiserl. königl. Hof- und Staats-Druckerei. 498-503. o.

	1850	1851	1852	1853	1854
csendőrfelügyelő	1	1	1	1	1
csendőrpáncsnok				1	1
beosztott tiszta, (tábornok)		1	1	1	1
vezérőrnagy					
ezredes		7	7	9	11
alezredes	11	7	12	11	9
őrnagy	26	27	31	33	33
őrnagy beosztásban lévő százados		9	4	5	5
I. o. százados	20			56	58
II. o. százados	13	93	103	52	49
főhadnagy	22	128	139	145	165
alhadnagy	21	106	136	171	157
	114	379	434	485	490

1/B. sz. táblázat: A csendőrtisztikar létszámának alakulása 1850-54 között

1854 évi szervezés

A megváltozott belpolitikai helyzet, az politikai közigazgatási beosztás nyomán a csendőrség szervezete is módosult. 1854-ben a 4., 5., 6. csendőrezred területének kiterjedése módosult. Egyrészt az addigi nagy kiterjedésű kerületek miatt, másrészt Magyarországon és Galíciában végrehajtott új politikai felosztására való tekintettel a Krakkói, Pozsonyi osztályparancsnokságok önálló ezredparancsnoksággá alakultak át.

Így Galícia, Bukovina területén, a Keleti részen a régi 4. ezredet Lemberg székhellyel, 6 szárny-, és 13 szakaszparancsnoksággal, illetve a nyugat - Galícia részeken az új 17. csendőrezred 7 szárny-, és 22 szakaszparancsnoksággal diszlokált Krakkó székhellyel.

A 6. csendőrezred alárendeltségéből kivontak 6 szárnyat és Sopron székhellyel új ezredként alakult meg, mint a 19. számú csendőrezred. Ezzel az ezredek létszáma 16-ról 19-re emelkedett.

Magyarország területén a 6. Pesti ezred területéből alakult meg az új 19. Soproni, és a 18. számú pozsonyi csendőrezred. Ezzel együtt egy bizonyos fokú arányosítás történt meg, a szárny és a szakaszparancsnokságok között.

ezred száma	Tartomány (illetékességi terület)	székhely
1	Alsó-Felső Ausztria, és Salzburg	Bécs
2	Csehország	Prága
3	Morvaország, Szilézia	Brünn
4	Galícia, Bukovina, Krakkó	Lemberg
5	Magyarország	Kassa (1850)
6	Magyarország	Pest (1851)
7	Magyarország	Nagyvárad
8	Erdély	Nagyszeben
9	Vajdaság	Temesvár
10	Horvátország és Szlavónia	Zágráb
11	Illíria	Laibach
12	Stájerország, Karintia	Graz
13	Tirol és Voralberg	Innsbruck
14	Lombardia	Milano
15	Velence	Padova
16	Dalmácia	Zara
17	Galícia,	Krakkó
18	Magyarország	Pozsony
19	Magyarország	Sopron

2/A. sz. táblázat: Az Osztrák csendőrség ezredei 1854

1857-ben kiadott szervezési határozványok lényegtelen módosításokat tartalmaztak. Ezek elsősorban az állomány az utánpótlását könnyítették meg. Az életkort leszállították 21 évre és kitolták 40 évig. A testmagasságot 1 hüvelykkel (5 láb 4 hüvelyk) leszállították. 1857-ben az ezredek létszámát, szárnyak számát újra szabályozták. Így a birodalom minden tartománya kapott egy csendőrezredet. Az adott helységekből az osztályok, szárnyakat, kisebb örsöket egyértelműben határozták meg. Tulajdonképpen ekkor lettek helyhez kötve. Ez a rendvédelmi tevékenység megerősítésére utalt. 1857-ben a csendőrség állományába 19 ezredbe sorolva 19 kiképzőszárny, 117 osztály-, 314 szárnyparancsnokság, és 563 szakasz és 2606 örs működött, amelyhez 18 955 legénység tartozott. Ebből 1517 volt a lovas csendőr.⁴⁶⁷ A főtiszteket ekkor lovasították. Az ezred törzsben 1 főhadnagy és 1 alhadnagy volt segédtsztként. Ezredírnok, ezred számvevő és gazdasztsztként alkotta a törzset, a szükséges segédszeméllyel együtt.

1855. évi rangnévsor (sematizmus) szerint a csendőrtisztikar létszáma 504 főre emelkedett, és emelkedése 1858-ig töretlen volt. 1856-ben 28 fővel növekedett 532 fő lett. 1857-ben a csendőrség tisztikarának létszáma 550 fő volt, megoszlásuk szerint: csendőrfelügyelő 1, melléje volt beosztva még 1 altábornagy, (csendőrparancsnok) és 1 vezérőrnagy, beosztott tiszt (tábornok.), (A sematizmusban ekkor tűnik fel először a

⁴⁶⁷ Wrede, Alphons: Geschichte K. und K. Wermacht. Wien, 1903. V. 614. o.

csendőrtábornok kategória). Ezredes 11, alezredes 10, őrnagy 31, őrnagyi beosztásban lévő százados 10, I. o. százados 68, II. o. százados 54, főhadnagy 180, alhadnagy; 182 fő.⁴⁶⁸

1858-ban 555 fő volt. Ekkor volt a legmagasabb a tisztikar létszáma. Ez 1859-re 24 fővel csökkent és 531 fő volt.

	1855	1856	1857	1858	1859
csendőrfelügyelő	1	1	1	1	1
csendőrparancsnok	1	1	1	1	
beosztott tiszt, (tábornok)	1	1	1	1	
vezérőrnagy			1	1	
ezredes	11	11	11	14	11
alezredes	10	10	10	13	17
őrnagy	34	32	31	38	34
őrnagyi beosztásban lévő százados	8	9	10		
I. o. százados	63	65	68	67	65
II. o. százados	56	56	54	55	63
főhadnagy	174	173	180	181	178
alhadnagy	145	173	182	183	162
	504	532	550	555	531

2/B. sz. táblázat: A csendőrtisztikar létszámának alakulása 1855-59 között.

1859/60 évi átszervezés

Az új kül- és belpolitikai helyzet következtében 1860-ban a csendőrség létszámát csökkentették. Először a 14. Lombardiai csendőrezredet oszlatták fel, később a meglévő 18 ezredet csökkentették 10 ezredre, így újjá és átszervezték a csendőrséget. Az újjászervezéshez a 3., 7., 9., 10., 12., 13., 16., 17. csendőrezredeket feloszlatták. Az állományt leadták. A csendőrezredek eddigi működési területét összevonták. Az újjászervezet ezredek új hadrendi számokat kaptak. A 15. ezredből lett a 3. csendőrezred, a 18. ezredből lett a 7. csendőrezred, a 19. ezredből lett a 8. csendőrezred, a 11. ezredből lett a 10. csendőrezred. Ez a tartományokat tekintve következőképpen nézett ki: Alsó-Felső Ausztria, és Salzburg (a volt 1. ezred), tartományhoz hozzákapcsolták Stájerországot és Karintiát, (a volt 12. ezredet), Bécs székhellyel lett az 1. számú ezred működési területe. Csehországhoz (2. ezred) hozzárendelték Morvaországot és Sziléziát (volt 3. ezred), Prága székhellyel lett a 2. számú ezred területe. A lombardiai (14. ezred), és Velencei (15. ezred)

⁴⁶⁸ Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes. Wien, april-mai 1857. Aus der kaiserl. königl. Hof- und Staats-Druckerei 616-644. o.

területeket a Tirol és Voralberg (a volt 13. ezred) területével vonták össze, a székhely Velence lett, és 3 hadrendi számot kapta.

A Galícia (4. ezred) és a Bukovinai (17. ezred) tartományokat is összevonták Lemberg székhellyel a 4. sz. csendőrezred területét alkotva. Magyarország területén a volt 5. ezred helyett 4 alakult meg az 5. Kassai, a 6. Pesti, a 7. pozsonyi (a 18. ezredből) és a 8. soproni csendőrezred (a 19. ezredből). Erdélyt és a Vajdaságot összevonva alakult meg 9. ezred, előbb Nagyszeben, majd 1862-től Kolozsvár székhellyel. A birodalom déli tartományait Krajna, Isztria (a volt 11. ezred), Horvátország és Szlavónia (a volt 10. ezred), Dalmácia (volt 16. ezred) összevonva hozták létre a 10. ezredet Trieszt székhellyel.

ezred száma	Tartomány (illetékességi terület)	székhely
1	Alsó-Felső Ausztria, és Salzburg, Stájerország, Karintia	Bécs
2	Csehország, Morvaország, Szilézia,	Prága
3	Lombardia, Velence, Tirol és Voralberg,	Velence
4	Galícia, Bukovina,	Lemberg
5	Magyarország	Kassa
6	Magyarország	Pest
7	Magyarország	Pozsony
8	Magyarország	Sopron
9	Erdély, Vajdaság	Nagyszeben, Kolozsvár (1862)
10	Krajna, Isztria, Horvátország és Szlavónia, Dalmácia	Trieszt

3/A. sz. táblázat Az Osztrák csendőrség ezredei 1860

A csendőrség jogállását tekintve maradt katonai őrtestület. Katonai fegyelmi tekintetben a hadseregfőparancsnoksághoz tartozott, szolgálati és gazdasági ügyekben a Belügyminisztérium alá rendelték. Létszáma a csökkentés után 7 923 fő maradt.⁴⁶⁹ Tisztikarának létszáma 67 %-ra, 176 fővel csökkent.

A szárny és szakaszparancsnokságok is változtak természetesen az 1. ezred területén 7 szárny és 13 szakasz, a 2. ezred területén 8 szárny és 19 szakasz, a 3. ezred területén 14 szárny és 13 szakasz, a 4. ezred területén 2 szárny és 6 szakaszparancsnokság jött létre.

1860-61 évi sematizmus szerint a csendőrtisztikar létszáma 355 fő volt, megoszlásuk szerint: csendőr felügyelő 1, ezredes 8, alezredes 5, őrnagy 20, I. o. százados 47, II. o. százados 39, főhadnagy 103, alhadnagy 132 fő.⁴⁷⁰ 1862-ben 47 fővel csökkent a

⁴⁶⁹ Wrede, Alphons: Geschichte K. und K. Wermacht. Wien, 1903. V. 615. o.

⁴⁷⁰ Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes für 1860-1861. Wien, februar-märz 1861. Aus der kaiserl. königl. Hof- und Staats-Druckerei 493-506. o.

létszám 308 fő volt, 1863-ban csak 24 fővel csökkent a tiszti állomány, majd 1864-ben 44 fővel csökkent az állomány. 1865-ben viszont emelkedett 34 fővel 274 re.

	1860-61	1862	1863	1864	1865
csendőrfelügyelő	1	1	1	1	1
vezérőrnagy					
ezredes	8	9	10	11	11
alezredes	5	3	1	4	4
őrnagy	20	22	20	17	18
I. o. százados	47	40	42	25	43
II. o. százados	39	33	28	30	28
főhadnagy	103	88	80	76	74
alhadnagy	132	112	102	76	95
	355	308	284	240	274

3/B. sz. táblázat: A csendőrtisztikar létszámának alakulása 1860/61- 65 között

1866. évi átszervezés

1866. június 28-i legfelsőbb elhatározással a meglévő 10 ezred átszervezését és növelését és 5 ezreddel történő növelését rendelték el. Hasonlóan, mint 1860-ban, csak más előjellel. Öt új tartományi csendőrparancsnokságot, ezredet hoztak létre. A meglévő ezredek leadták személyi állományuk egy részét, azon területeken ahol az illetékességi körük megszűnt.

Az újjászervezés, átszervezés természetesen hadrendi szám módosítással járt: a 2. ezredből lett a 4. csendőrezred, az eddigi 4. ezredből alakult meg a 11. és a 12. csendőrezred. A 10. ezredből a 13 csendőrezred alakult meg, a 14. ezredből lett a 15. csendőrezred.

Magyarország területét illetően a felosztás megváltozott: a 8. Soproni csendőrezredet feloszlatták, Nagyvárad székhellyel létrehozták a 6. csendőrezredet, az addigi 6. Pesti csendőrezred a 8. hadrendi számot kapta meg.

Területi illetékességüket tekintve ez azt jelentette, hogy: Alsó -Felső Ausztria, és Salzburg újra az 1. számot kapta, Stájerországot és Karintia önállóvá vált és a 13. hadrendi számot kapta, a területe megnőtt, mert hozzárendelték Krajnát és a Tengerpartot, székhelye Laibach lett. A volt 10. ezer területéből Horvátország és Szlavónia területén a 14. ezred, Zágráb székhellyel, Dalmácia területén a 15. ezred, (Zára) illetékességi területe lett. A 3. ezred területe (Lombardia, Velence, Tirol és Voralberg) és székhelye és hadrendi száma nem változott.

Galíciát kettéválasztották: Kelt-Galícia és Bukovina tartomány Lemberg székhellyel a 11., míg Nyugat-Galícia Krakkó székhellyel 12. hadrendi számot kapta. Erdély csendőrsége a 10. ezred alá tartozott. Vajdaság, mint tartomány megszűnt, területe Temesvár székhellyel a 9. ezred illetékessége alá került. A Soproni 8. csendőrezred megszűnt, hadrendi számát a Pesti csendőrezred kapta meg. Nagyvárad székhellyel egy új

csendőrezred alakult, amely a Pesti ezred 6. számát kapta meg. Az 5 Kassai és 7. Pozsonyi ezred megtartotta hadrendi számát.

ezred száma	tartomány (illetékeességi terület)	székhely
1	Alsó-Felső Ausztria, Salzburg	Bécs
2	Csehország,	Prága
3	Lombardia, Velence, Tirol és Voralberg,	Velence
4	Morvaország, Szilézia	Brünn
5	Magyarország	Kassa
5	Magyarország	Nagyvárad
7	Magyarország	Pozsony
8	Magyarország	Pest
9	Magyarország	Temesvár
10	Erdély	Kolozsvár
11	Kelet-Galícia, Bukovina,	Lemberg
12	Nyugat-Galícia	Krakkó
13	Stájerország, Karintia, Krajna, Tengerpart	Laibach
14	Horvátország és Szlavónia,	Zágráb
15	Dalmácia	Zara

4/A. sz. táblázat Az Osztrák csendőrség ezredei 1866

A szervezési szabályzat előírta, hogy minden tartományi parancsnokságot (ezredet) törzstisztnak kell vezetnie. A törzsek létszámát minimalizálták. A gazdasztiszti beosztást és az írnyi helyet megszüntették. Az I. o. lovassági századosi és segédtiszti helyeket korlátozták.

1866-ban a csendőrtisztikar létszáma 237 fő volt. Ez az átszervezés előttinek a 86 %. Megoszlásuk szerint: csendőrség felügyelője 1, vezérőrnagy 1, ezredes 8, alezredes 4, őrnagy 11, I. o. százados 36, II. o. százados 19, főhadnagy 70, alhadnagy 87 fő volt.⁴⁷¹

⁴⁷¹ Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes für 1866. Wien, april 1866. Aus der kaiserl. königl. Hof- und Staats-Druckerei 509-521. o.

	1866	1867	1868
csendőrfelügyelő	1	1	1
vezérőrnagy	1		
ezredes	8	7	4
alezredes	4	4	4
őrnagy	11	7	6
I. o. százados	36	45	25
II. o. százados	19	28	11
főhadnagy	70	56	30
alhadnagy	87	53	37
	237	201	118

4/B. sz. táblázat: A csendőrtisztikar létszámának alakulása 1866 -68 között

Figyelembe vették a területi sajátosságokat, mert pl.: 3., és 10. ezrednél törzstisztet vezényeltek Triesztbe és Nagyszebenbe. Ugyanígy módosultak, csökkentek a szárny és szakaszparancsnokságok száma is. Pl. az 1. ezred területén 3 szárny 6 szakasz a 2 ezred területén 3 szárny és 5 szakasz, a 3. ezred területén 1 szárny 3 szakasz, a 4. ezred területén 2 szárny 3 szakasz, a 11. ezred területén 2 szárny 6 szakasz, a 15. ezred területén 2 szárny 3 szakaszparancsnokság működött. Az olasz tartomány Velence elvesztése után a 3. csendőrezred parancsnokságát 1866 őszén Innsbruckba helyezték át.

1867. évi átszervezés

1867-ben a Bécsi udvar a Magyarországgal folytatott kiegyezési tárgyalásoknak megfelelően – a Magyarországon állomásozó csendőrséget feloszlatták, Horvát-Szlavonország és Erdély kivételével. 1867. május 1-jei hatállyal felszámolták az 5. Kassai, 6. Nagyváradi, 7. Pesti, a 8. Pozsonyi csendőrezredeket.

Újabb átszervezés és átszámolás kezdődött. Az örökös tartományokat tekintve ez azt jelentette, hogy, a 11. Kelet-Galíciai csendőrezredből az 5. ezred lett, a 12. Nyugat-Galíciai csendőrezredből a 6. ezred lett. 1868-ban a két ezredet összevonták egy lett belőlük az 5. csendőr ezred.

A 13. ezredből a 7 csendőrezred lett, a 14. ezredből a 8 csendőrezred lett, a 15. ezredből a 9 csendőrezred lett. Így lett 9 csendőrezred 1-10. terjedő hadrendi számozással, ugyanis a 6. ezredet nem töltötték fel.

Ez a következő tartományi beosztást jelentette: Alsó - Felső Ausztria, Salzburg az 1., Csehország, a 2. , Tirol és Voralberg, a 3., Morvaország, Szilézia a 4., Kelet-Galícia, Bukovina, az 5., Nyugat-Galícia a 6., Stájerország, Karintia, Krajna, Tengerpart a 7., Horvátország és Szlavónia, a 8., Dalmácia a 9., és Erdély területén a 10. csendőrezred illetékességi területéhez tartozott.

ezred száma	tartomány (illetékeességi terület)	székhely
1	Alsó-Felső Ausztria, Salzburg	Bécs
2	Csehország,	Prága
3	Tirol és Voralberg,	Innsbruck
4	Morvaország, Szilézia	Brünn
5	Kelet-Galícia, Bukovina,	Lemberg
6	Nyugat-Galícia	Krakkó
7	Stájerország, Karintia, Krajna, Tengerpart	Laibach
8	Horvátország és Szlavónia,	Zágráb
9	Dalmácia	Zara
10	Erdély	Kolozsvár

5/A. sz. táblázat Az Osztrák csendőrség ezredei 1868-ben

1867-ben a csendőrtisztikar létszáma tovább csökkent, az előző évhez képest 36 fővel, így létszámuk 201 fő volt, megoszlásuk szerint: cső. felügyelő 1, ezredes 7, alezredes 4, őrnagy 7, I. o. százados 45, II. o. százados 28, főhadnagy 56, alhadnagy 53. fő⁴⁷², lásd a 4/B. sz. táblázatot: A csendőrtisztikar létszámának alakulása 1866 -68 között

Az osztrák csendőrség magyarországi ezredeinek felszámolásakor megszűnt az a rendvédelmi infrastruktúra, amelyet a birodalmi adminisztráció kiépített nevezetesen:

Az 5. Kassai ezred területén 3, a Kassai, Lőcsei, Ungvári szárnyparancsnokság és az alájuk beosztott Kassai, Miskolci, Lőcsei, Eperjesi, Rimaszombati, Ungvári, Beregszászi, Máramarosszigeti szakasparancsnokságok.

A 6. Nagyvárad ezred alá tartozó Pozsonyi, Nyitrai, Érsekújvári szárnyparancsnokság és a Nagyvárad, Debreceni, Szolnoki, Jászberényi, Egri, Szatmári, Nagyallói, Zilahi szakasparancsnokságok.

A 7. Pozsonyi ezrednél a Pozsonyi, Nyitrai, Érsekújvári szárnyparancsnokság és a Pozsonyi, Soproni, Nyitrai, Esztergomi, Érsekújvári, Balassagyarmati szakasparancsnokságok.

A 8. Pesti csendőrezrednél a Pesti, Székesfehérvári, Zalaegerszegi, Kaposvári, Pécsi szárnyparancsnokság és a Pesti, Kecskeméti, Kalocsai, Székesfehérvári, Veszprémi, Zalaegerszegi, Nagykanizsai, Szombathelyi, Kaposvári, Szigetvári, Pécsi, Szekszárdi szakasparancsnokságok.

A 9. Temesvári ezrednél a Temesvári, Zombori, Makói, Aradi szárnyparancsnokság és a Temesvári, Nagybecskereki, Zombori, Újvidéki, Szabadkai, Makói, Szegedi, Arad, Temesbökényi szakasparancsnokságok.

6. sz. táblázat: Az osztrák csendőrség felosztott Magyarországi ezredeinek szárny és szakasbeosztása

⁴⁷² Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes für 1867. Wien, april 1867. Aus der kaiserl. königl. Hof- und Staats-Druckerei 559-572. o.

Megmaradt a 10. Erdélyi ezrednél a 6 szárnyparancsnokság (Nagyszében, Brassó, Marosvásárhely, Kolozsvár, Szászváros, Székelyudvarhely,) és a 18 szakasparancsnokság (Nagyszében, Fogaras, Erzsébetváros, Brassó, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, Marosvásárhely, Dicsőszentmárton, Nászod, Kolozsvár, Torda, Dés, Szászváros, Déva, Nagyenyed, Székelyudvarhely, Györgyszentmiklós, Csíkszereda).

A 14. Zágrábi csendőrezrednél 2 szárnyparancsnokság (Zágráb, Eszék,) és 3 szakasparancsnokság (Zágráb, Varasd, Eszék, Pozsega) volt.

Az ezredek Császári és Királyi Csendőr Parancsnokságok néven működtek tovább. A szolgálati nyelv a német maradt. Szolgálati tekintetben a magyar belügyminiszternek, illetve a horvát bánnak, minden más vonatkozásban a bécsi hadügyminisztériumnak voltak alárendelve.

Erdélyben 15 tiszt vezényletével 792 főnyi legénység, Horvát-Szlavón országban pedig 11 tiszt parancsnoksága alatt 483 főnyi legénység látott el szolgálatot. A két csendőrkerület létszáma 1301 fő volt.

1876. március 17-i leiratában az uralkodó elrendelte, hogy a horvátországi és erdélyi csendőr ezredeknek a birodalmi hadügyminisztérium hatáskörébe tartozó ügyeit 1876. május 1-től a magyar belügyminisztérium vegye át.

7. sz. táblázat: Az osztrák csendőrség Erdélyi és Horvát-Szlavon ezredeinek szárny és szakasbeosztása 1868-ban

1868-ban a birodalmi csendőrtisztikar létszáma 118 fő volt, az előző évhez képest 83 fővel, 59 %-al csökkent. Megoszlásuk szerint: csendőrség felügyelő 1, ezredes 4, alezredes 4, őrnagy 6, I. o. százados 25, II. o. százados 11, főhadnagy 30, alhadnagy 37 fő.⁴⁷³

Összefoglalás

Az osztrák birodalmi haderő egyik fegyvernemét alkotó csendőrség 1849-1850-ben történő kiépítése a birodalmat ért forradalmakra és szabadságharcokra adott katonai karhatalmi válasz volt. Amelynek eredete több évtizedes tapasztalat volt, amelyet Lombardiában a francia eredetű csendőrség karhatalmi célokra történő felhasználásával szerzet az osztrák kormányzat.

Az idők folyamán a csendőrség katonai, karhatalmi jellege, funkciója csökkent, egyre inkább előtérbe kerültek a rendvédelmi funkciói. A csendőrség szervezeti felépítése, vezetése, rugalmasan reagált a birodalmat ért területi változásokra, (területvesztések) és közigazgatási beosztások – politikai célból történő – állandó változtatásával. A csendőrség mint intézmény létrejöttével és megerősödésével egy olyan szervezett jött létre a politikások kezében, amely elősegítette és egyben gátolta a politikai problémák tárgyalásos megoldását, egyrészt bebizonyította, hogy mint karhatalom nem alkalmas a birodalom konzerválására, de mint rendvédelmi szervezet kiváló a birodalom megerősítésében.

⁴⁷³ Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes für 1868. Wien, december 1867. Aus der kaiserl. königl. Hof- und Staats-Druckerei 597-603. o.